

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 68 (1983)
Heft: 20

Artikel: Il Pentateuh : problems e tematicas el ocontext de lur scrutaziun
(Secunda part)
Autor: Derungs, Ursicin G.G.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881701>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 01.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Il Pentateuh

Problems e tematicas el context de lur scrutaziun

Secunda part

dad Ursicin G.G. Derungs

«Damai ch'ins anfla ella sontga scartira maletgs, modas de dir, metafras e caussas semeglientas, sa negin dubitar ch'ins capescha ella ton pli spert en sia muntada spirituala, ton meglier ch'ins ei instruius ella scienza litterara (in litteraturae magisterio).»

Quels plaids ein buca fretg dil «raziunalissem modern». Els savessen – cun entginas modificaziuns – esser cunteni ella enciclica «Divino afflante Spiritu» citada egl emprem artechel sur dil Pentateuh (mira Ischi nr. 19, p. 47). Scadin cass cuntegnan els in entir program de scrutaziun e lectura è el senn modern, era sche *la dimensiun historica particulara* dils texts ei aunc buca prida expressivamein en mira. Scret quels plaids ha negin meins che Carli il Grond en sia brev agl avat Baugulf della claustra benedictina de Fulda. Els dian en scadin cass che la lectura della bibla sappi buca dar il fretg spiritual ch'ins vul senza in minim sforz intellectual de gesta lectura e senza studi. In avis per quels che peglian tema dalla activitad digl intelletg ella teologia e zuppan lur tgau (ed egls) sut la schuba dil sentimentalissem. Igl intelletg ei aunc adina il meglier alliau della cardientscha, e cu lez ei en crisa (sco en nos temps) ha quella nuot de rir ni de gudignar. «Fides quaerens intellectum», cardientscha ch'enquera entelgientscha, in program dil qual nus emblidein memia tgunsch las ragischs ella tradiziun (sogn Augustin, per exempel) ed il ferm best el Temps Miez (sogn Anselm, sogn Tumasch d'Aquin).

La tematica biblica dil Pentateuh ch'occupescha nus quella ga ei la lescha.

La lescha

Lescha (Torah) ei in numnader general che cumpeglia caussas fetg variontas: indicaziuns, ordinaziuns, instrucziuns, entruidaments, reglas, camonds, ordras, rituals etc. etc. etc., pia «plaids» che han magari è mo

valeta momentana ni occasiunala ed ein buca adina leschas el senn giuridic dil plaid. En emprema lingia denton indichescha «lescha» las normas de dretg cuntenidas el Pentateuh, seigi quei dretg civil ni religios. Grondas parts dil Pentateuh vegnan curcladas entras ils «entruidaments» che Jahve dat per siu pievel, e perquei stat il num «lescha» ni «torah» era per igl entir Pentateuh, e cu ins plidava de «la lescha ed ils profets» maniavan ins simplamein l'entira sontga scartira (Vegl Testament). Sco legislatur valeva Mose; ad el vegnevan las leschas attribuidas. Perquei plaida la bibla senza simplamein era della «lescha de Mose» (Lev 24, 44 Gn 7, 23 etc.). Fundament de scadin dretg e consequentamein della lescha en Israel era l'allianza cun Jahve, serrada entras Mose (mira Ischi nr. 19, p. 53 ss.).

Ins era perschadius che las leschas ch'ordinavan l'entira veta religiosa e burgheisa mondien anavos sin Jahve. «Jahve ha plidau tier Mose», quei ei ina fuorma che tuorna adina puspei. Ins veseva ella «lescha» buc in'ovra humana, ni ina sublimaziun religiosa d'interess profans. Igl entir dretg, era il dretg civil, aveva muntada religiosa e vegneva interpretaus ed applicaus dals sacerdots.

En verdad ei igl entir complex de leschas e directives dil Pentateuh enzatgei ch'ei carschiu plaun plaunet e che secumpona puspei da singulas collecziuns de dretg ch'ei vegnidas fatgas en temps e loghens differents tenor situaziuns, basegns ed interess. Gia il fatg che la Torah cumpeglia fenomens de diversa peisa e valeta, naven dil sempel entruidament daus a bucca al singul tochen tier la lescha scretta, conferma quei.

A. Diversas collecziuns de leschas

La scrutaziun distingua suandontas collecziuns litteraras de leschas:

1. Il decalog ni: ils diesch plaids (pli currentamein «diesch condaments»)

Quels «diesch plaids» (condaments) (Ex 20, 1–7; Dt 5, 6–21) indicheschan las obligaziuns d'allianza ch'il pievel pren sin sesez entrond en communicaziun cun Jahve. Els han caracter fundamental. Els s'audan tier la gruppa dellas schinumadas leschas apodicticas ch'expriman camonds ni scamonds categorics, vul dir: che valan buca mo per certs cass. Il diember «diesch» corrispunda als diesch dets, per mintga det in condament, in agid de memoria el temps analfabetic.

Ei fuss interessant de cumparegliar il text genuin dils «diesch condaments» cun lur fuorma linguistica els catechissem ni els cudischs de prender penetienza ded inaga. Il «sisavel» scamonda, per exempel, buca semplamein «caussas malschubras» (zatgei che variescha da cultura tier cultura, da societad tier societad), mobein di: «Ti dueis buca rumper la lètgh». In camond d'eminenta impurtonza sociala, lu ed oz, e tuttina schi differents en sia realisaziun sociala. Lu per exempel deva ei l'instituziun poligamistica (pliras dunnas legalas), ed il condament «ti dueis buca rumper la lètgh» coexisteva cun tala instituziun e s'extendeva buca a quella. Era mo dad ina egliada schi cuorta vesan ins cuninaga duas caussas. Primo: Il text persuls basta buca per capir trasatras la purtada d'in camond ni scamond biblic. Ei drova leutier il context ch'intermediescha l'enconuschientscha dellas realitads socialas e culturalas. Secundo: Il fatg ch'in camond/scamond ha valur apodictica (vul dir: vala en scadin cass) significhescha buca che sia *realisaziun sociala* seigi adina tuttina. La poligamia che fuva lu buca sclausa dal sisavel condament ei oz en nos cerchels cultural cumprida en quei scamond. En scadin cass semuossa aschilunsch la *relatividad historica* è de condaments apodictics. Consequentamein san ins buca fugir davos la lettera dil camond/scamond per saver dir ch'ins hagi capiu el. Ni cun auters plaid: La bibla sco *text* interpretescha realitads historicas, socialas e culturalas dil vargau, ed ella sto perquei sezza vegnir interpretada en novs contexts historics. In pign exempel con sbagliaus ch'il fundamentalissem biblic ei che argumentescha naivamein (e senza memia grond sforz intellectual) cun dir: La «bibla» di quei, la «bibla» di tschei e basta.

Ei fuss illuminont d'intercurir la realisaziun historica e sociala dil tschunavel condament, in dils condaments ils pli apodictics: «Ti dueis buca mazzar!» Malgrad siu character apodictic han las moralas de tut ils temps plidau dell'«uiara gesta», pia legitimau il mazzament ell'uiara. La teoria e pratica della morala actuala dellas instituziuns ecclesiasticas excluda buca apodicticamein la peina de mort, era sch'ellas quentan denter lur diesch condaments apodictics il tschunavel. Denton, era sche l'applicaziun concreta de quels condaments el decuors della historia savess mussar co condaments funcziuneschan insumma, a tgei interess particulars ch'els ston era mintgamai survir, tgei sector della veta ch'els cuarclan e tgeinins ch'els laian scuvretgs, co els vegnan motivai e co els vegnan ignorai ni malcapi – sa quei buca occupar nus ussa.

Il Pentateuh, specialmein il Deuteronomium, ha en mira oravontut igl emprem condament, e nus lein sefermar cheu in amen e corrispunder agl interess preponderont della bibla sezza.

Tgei di igl *emprem condament*? «Ti dueis buca haver auters dieus sper mei!» L'exclusivada de Jahve e de siu cult ei il fil tgietschen de tut las leschas dil Pentateuh. Il pli sorprendent per nossa schientscha nunhistorica religiusa de catechissem ei il fatg che quei camond presuppona senz'auter in context religios politeistic (cun biars dieus). Il plaid hebraic per «Diu», «Elohim», ei in plural. L'expressiun «il Diu d'Israel» e semegliantas semova el medem context. Quei ch'igl *emprem condament* exprima ei pia buca il camond de crer mo en in Diu, *mobein d'haver e venerar mo Jahve sco Diu*. Tgeinins eran «tschels dieus», l'esistenza dils quals certas stresas della bibla mettan buca en dubi? Ils texts fan capir ch'ei setractava cheu oravontut de divinitads localas della Palestina, oravontut il Baal (tgi de nus enconuscha buca la historia della lutga d'Elia encounter ils sacerdots de Baal?), mo era auters che garantavan la fritgeivladad della tiara e representavan la tiara sezza en sia generusadad ni en sia scarsezia, en siu ritmus biologic buca dominabels entras intervenziuns humanas. Jahve denton ei in Diu della historia, buca della «tiara». Buca mo las divinitads della tiara, *mobein* era ils pigns cultus privats, il cult dils morts, per exempel, eran pri en mira dagl *emprem condament*. Il cult dils morts ei adina staus ed ei ina tentaziun pil carstgaun. Il Pentateuh documentescha ina lutga vehementa della religiun jahvistica encounter il cult dils morts (Lev 19,27 s; 20,6.27; Dt 14,1; 18,11; 26,11 eav). Cuort san ins dir aschia: Igl *emprem condament* ei dirigius encounter scadina fuorma de cardientschas blauas, de divinaziun (dir si il bor). Igl aspect psicanalitic de quei *condament* duess buc vegnir tralaschaus: Sia realisaziun pudeva liberar il singul e la cuminonza da biaras «obsessiuns» e temas, era religiosas. Las divinitads ch'el cumbatteva ein era en nus, per exempel sut la fuorma de sogns pregiudezis e temas, e meinan in stregn regiment de nunlibertad. Era ils morts che nus invochein ed empruein de calmar ein savens mo ina part de nusezs. Sociologicamein vii ei il carrierissem, il daner, la pussonza, il prestisch social «dieus» che pretendan buca meins unfrendas, infantilissems e nunlibertads che las veglias divinitads canaanaicas. Da quei pugn de vesta ha igl *emprem condament* pia piars nuot de sia «actualitad» ed el sa aunc oz esser in muossavia viers autonomia e libertad.

La disciplina digl *emprem condament* ha segiramein gidau Israel ad arrivar alla concepziun strentgamein monoteistica che Jahve ei il sulet Diu insumma. Mo quei ei vegniu pli tard. Ei dat sco detg loghens avunda nua che la bibla plaيدا nunschenadamein dell'esistenza de plirs dieus (p.ex. Gen 31. 53). L'experientscha della atgna catastrofa sco pievel (deportaziun ed exil) e consequentamein digl agen «diu» ch'ei buca staus

habels de retener la catastrofa ha liberau Israel d'ina concepziun memia stretga, memia possessiva ed esclusiva della divinitad. Igl exil ed il retuorn ha fatg madirar en Israel l'enconuschientscha che Jahve seigi buca simplamein «lur» Diu; che sia existenza fineschi buca cun lur existenza sco pievel; che ual quei seigi la premissa d'ina nova entschatta, d'in retuorn e d'ina renaschientscha sco pievel; che Jahve seigi perquei signur e patrun della historia e camonda al retg persian Cyrus de liberar Israel ord la perschunia, che Jahve sappi far quei perquei ch'el ei il sulet Diu sur tut e che tschels dieus ein mo fantoms. In grondius document de quei process havein nus el schinumnu Deutero-Isaia (il secund Isaia, vul dir: igl autur anonim dils capetels 40–55 el cudisch dil profet Isaia).

Il camond de buca haver «auters dieus» era in unicum el context historic religios d'Israel. La historia dellas religiuns di ch'ils differents cults antics erien vicendeivlamein fetg tolerant e laschavian als participonts d'in cult la libertad de segirar a sesez era la benedicziun d'in auter diu. Mutatis mutandis savess ins illustrar quei cun la libertad dil pelegrin ch'ha invocau igl agid de Nossadunna a Lourdes ded ir a Padua ed invocar quel de sogn Antoni. Gie, en in sanctuari dedicaus ad ina divinitad fuvi era il cult ad ina autra divinitad admissa. Puspei per exemplificar: En ina baselgia dedicata a Nossadunna san ins magari era anflar ina statua d'in «autra» Nossadunna, p.ex. quella da Fatima e da tschei maun la statua de sogn Antieni. Igl ei capeivel ch'igl emprem condament curdava particulamein en egl e distingueva Israel il pli fetg da pievels vischinonts, ni dals vischins canaanaics.

Con lunsch ch'igl emprem condament tunscheva praticamein era buca fixau inaga per adina. Usits considerai en in cert temps per legitims, stuevan in'autra ga suttacumber agl emprem camond. Per exempel deva ei temps che Jahve vegneva veneraus en plirs loghens. Dt 12,2–5 scamonda denton quella pratica e preveda in sulet liug pil cult, destinaus da Jahve sez.

En ina stresa dil Deuteronomium (Dt 5 e 6; cfr. 10 ed 11) vegn igl *emprem condament* tessius ensemen cun in'autra tradiziun, quella dil *condament principal*. Il camond che fuva all'entschatta nuot auter ch'igl emprem d'ina retscha vegn illustraus, cumpletaus e interpretaus sco condament principal. La formulaziun pli classica digl emprem condament sco condament principal anflein nus en Dt 6,4 s: «Teidla Israel! Jahve, nies Diu, ei mo in Jahve! Jahve, tiu Diu, dueis ti carezar da tut cor, cun tut ti'olma e cun tuttas tias forzas.» L'idea della carezia ella relaziun cun Diu era dil reminent cumpigliada gia ell'idea dell'alleanza. Il retg vassal (minur) era culponts carezia al retg magiur. Ils versets sequents (Dt 6, 6ss) illustre-

schan el medem temps tgei che carezia ei ella relaziun cun Diu ed inculcheschan igl emprem camond. Igl emprem camond astga buca mo esser in plaid superficial, el sa buca mo vegnir «liquidaus» suroravi entras ina formalitad religiosa: «Ils plaids che jeu ordeinel oz a ti duein esser en tiu cor.» Quei vul dir: Els ston esser presents adina, duein esser ina part de tei, de quei che ti patratgas, fas e plaidas: «Metta a cor quels a tes affons e plaida ded els che ti seigies a casa ni sin viadi, cu ti semettas a durmir e cu ti levas.» E cun maletgs impressiunonts, buca adina capi sco maletgs e perquei malcapi, vegn quei illustrau aschia: «Ligia els sco segn vida tes mauns, metta els sco ornament sin tiu frunt, scriva els sils posts de tiu esch-casa e vid ils portals dil marcau.» Igl entir capetel sis dil Deuteronomium, en in cert senn igl entir tschunavel cudisch de Mose vegn buca staunchels de teisser ses plaids entuorn quei sulet condament, e quei cun metter en evidenza adina puspei novs aspects: «Jahve, tiu Diu, dueis ti temer, survescha ad el ed engira sin siu num» (6,13). La medema admoniziun secatta en Dt 10,20 cun l'aschunta: «setegn vidad el», in maletg per nies abstractum «sefida ded el».

In maletg recuora adina puspei: «Dai adatg *de buca emblidar Jahve* che ha menau tei ord l'Egipta, la tiara de sclavaria» (6,12). Quella admoniziun vala oravontut per la *situaziun de beinesser* tematisada en Dt 8,7–10 ch'ei pli che autras tuccada dal prighel dell'emblidanza e della autosufficienza, perquei che la beinstonza sezza sa substituir Jahve sco niev idol (Dt 8,9). Ei secapescha da sesez ch'igl emprem camond sco camond principal ei buca semplamein *in* camond sper biars auters, mobein in camond che va tras tut ils auters ed ei lur olma, senza la quala tut igl auter ei buca capeivel pli (cfr. Dt 6,20 ss), mobein va si en formalitads. La muntada della formulaziun digl emprem camond en Dt 6,4 s semuossa oravontut dal fatg che quels plaids figureschan el *Schemah* («Teidla!»), ina recitaziun dils Gedius, in confess de cardientscha, fatga duas gadas a di (sera e damaun) e sin pugn de mort. Cul Schemah sin las levzas ein biars Gedius i ellas combras de gas. (Il Schemah cumpren sper Dt 6,4–9 aunc Dt 11,13–21 e pli tard era Num 15,37–41).

Milsanavon resulta l'impurtonza digl emprem condament ella formulaziun de Dt 6,4 s dal fatg che Jesus sez (Mc 12,28–34 e par) ha priu quella formulaziun sco center de tut la lescha cumpletond quei condament cun quel de carezar il proxim sco sesez, è quel presents gia el Veder Testament (Lev 19, 18). Ell'infinitad d'ordinaziuns, camonds, scamonds, leschas, rituals liturgics etc. fuva ed eis ei essenzial d'anflar in center vital d'in unic camond per buca curdar els latschs dell'idolatria religiosa e pietusa: il survetsch alla lescha. «Carezia vi jeu, e buca sacrifici» (Hos

6,6). Quell'admoniziun profetica prida si da Jesus (Mt 9,3) e dirigida encunter in tip de religiusadad nunhumana ei aunc adina actuala. Nus havein cartiu ch'ei seigi pli raschuneivel de concentrar noss'attenziun entuorn in element della tematica «Lescha» enstagl de mo enumerar diversas collecziuns. Tuttina vulein nus era allegar sper il Decalog autras collecziuns de lescha cunfruntond tscheu e leu in exempel cun nosa realitd.

2. Il Cudisch dell'allianza

In num che la critica moderna ha dau alla collecziun de leschas cuntenida en Ex 20,22–23,19. Ei setracta de dretg civil e penal, de leschas liturgicas, religiusas, socialas, morales en diversas fuormas litteraras. Sper quella apodictica la fuorma *casuistica* (la distincziun ei vegnida introducida dagl exeget A. Alt) ch'entscheiva cun «sche». P. ex.: «Sche ti cumpras in sclav hebraic, duei quel survir sis onns. Il siatavel onn duei el vegnir relaschaus senza ch'el stoppi pagar persuerter» (Ex 21,2). Damai che quella collecziun de leschas reflectescha ina cultura onz rurala e purila che urbanistica e commerciala, e damai ch'ella presuppona la decentralisaziun primitiva dil cult (Ex 20,24) fan ins esser fetg veglia ella, scadin cass dil temps avon ch'ei detti retgs en Israel.

3. Las leschas sacerdotalas

Ellas provegnan tuttas ord la tradiziun sacerdotala fixada el Cudisch sacerdotal (=P) (mira Ischi nr. 19, p. 46) e fan ora ina considerabla part dil Pentateuh (Ex 25–31; 36–40 Lev 1–16; 23–27 Num 1–10; 17–19; 28–29). Muort munconza de spazi e pervia de lur cuntegn preponderontamein liturgic e cultic, era el senn tecnic (co baghegiar il tempel) entrein nus buca en quella materia.

4. La lescha de sontgadat (Lev 17–26)

Ella senumna aschia pervia della formulaziun che recuora savens: «Seigies sogns, pertgei sogns sund jeu, Jahve, vies Diu . . .» Siu origin va buca schi lunsch anavos. Ins quenta cul temps digl exil ni suenter igl exil (6avel e 5avel tschentaner avon Cristus). Parts ein era pli veglias. Suenter

igl'exil ei quella collecziun era vegnida inserida el Cudisch sacerdotal. La fuorma «Jeu sun Jahve, vies Diu» ligia quella collecziun idealmein cun il patratg dell'allianza, cul decalog e cugl'empremdament. Damaneivel de quellas leschas stat dil reminent era il patertgar dil profet Ezehiel, ed entgins exegets vulan veser dependenzas directas denter la Lescha de sontgadat ed Ezehiel.

«Sontgadat» indichescha cheu buca ina qualitat morala, mobein igl'esser de Jahve sez, aschilunsch ch'el sa mai vegnir contonschius dal carstgaun. Sontgas ein caussas ni persunas ni loghens aschilunsch ch'els constitueschan il spazi zavraus o e reservaus alla preschientscha de Diu. Damai che quei spazi vegn scaffius ritualmein entras il cult, ei il cult sez sogns e fa sogns. Culla noziun «sogn» va savens quella *de «pur»* (schuber) ensemen. Malcapientschas partenent quellas noziuns cusseglian de dar in'egliada pli exacta sin ellas. Cu il Vegl Testament plaidda de purezia setracta ei de purezia cultica (bucca morala) che sa vegnir aquistada entras in cert ritual. Quei gida denton aunc buca lunsch per capir meglier la distincziun denter pur e nunpur. Quella pertucca probabla-mein stresas atavisticas della psica e della historia dil carstgaun. El Vegl Testament ein certs fenomens sexuals (p.ex. la polluziun, cfr. Lev 15,16, denton era fenomens schi innocents e natural sco la menstruaziun) considerai per nunpurs. Nunpuras ein certas malsognas, oravontut la lepra, certs animals (p.ex. il salvanori), ils morts. Motivs higienics han segiramein giu lur influenza enten dir tgei animal che seigi purs e tgeinin buc. La distincziun ei ed era denton problematica, e quei ei vegniu sentiu gia el mund dil Vegl Testament. Tscheu e leu, ella litteratura sapienziala oravontut, vegn la concepziun purmein cultica, quasi mecanica e manichea de pur e nunpur superada. Purs ei quel ch'ei gests, dian ils Proverbis (Prov 20,9) ni il cudisch de Job (Job 17,9). Ina certa sceptica enviers quella distincziun problematica demuossa in dils pli interessants e dils pli ignorai cudischs dil Vegl Testament, il Kohelet (Predicatur ni Ecclesiastes): «La medema sort tucca tuts, gests e malgests, purs e nunpurs» (Eccl 9,2).

Ual perquei che la concepziun pur e nunpur, schuber e malschuber ei daventada en auters contexts aschi fatala per la veta pratica della glieud mettend particularmein il tgierp e la carezia en schliata glisch, eis ei bien de seregurdar en quei connex della critica che Jesus fa els evangelis ad ina idea memia superficiala ed exteriura de quei che pur e nunpur ei. Quella critica fa part della critica pli globala de Jesus partenent il vit e miert legalissem moral e religios. Pli tard vegnin nus aunc a turnar anavos tier quei tema. Ussa ils plaids de Jesus partenent l'idea de pur e

nunpur. «Buca quei che entra el carstgaun maculescha el (manegiau spisas consideradas nunpuras ni magliadas cun mauns buca lavai), mobein quei che vegn ord il carstgaun fa el nunpurs. Quei che entra el carstgaun va el venter e vegn eliminau culs excrements. Mo quei che vegn ord sia bucca, vegn orda siu cor, e quei maculescha el. Pertgei ord il cor vegnan schliats patratgs, assassinats, adulteris, lischadadad, enguladetschs, faulsa perdetga. Quei maculescha il carstgaun, mo buca «il magliar cun mauns buca lavai» (Mt 15,10–20). Nus essan cheu lunsch dal ritualissem exteriur e steril ni dal suspect dil tgierp e sias funcziuns sexualas, el qual ils temps cristians ein curdai mo memia tgunsch. La schliatadad vegn buca dal tgierp, mobein dal «cor». Ils emprems cristians han giu empau difficultads de surpassar il tabu della impurità rituala. Els vegnevan gie tuts neu dal giudaissem ed eran educai en quella lescha. Sogn Pieder sez ha buca demussau in cumportament curaschus e consequent en quei risguard, ed ha stuiu prender encunter da sogn Paul la renfatscha de hipocrisia (Gal 2,11–14; cfr. la descripziun pli favoreivla per Pieder els Acts 10,1–11,18). Sogn Paul ei staus quel ch'ha declarau nunvaleivlas pils cristifideivels las leschas de purità rituala. Els ston buca setener vidlunder. La culminaziun anfla sia teologia, quei che pertucca la damonda della purità ni impurità, els plaids: «Pils schubers ei tut schuber» (Tit 1,15).

5. La legislaziun dil Deuteronomium (Dt 12–26)

Ina collecziun de leschas che nus laschein cheu d'ina vart.

B. Il svilup viers il legalissem (nomismus)

Leschas, ordinaziuns, entruidaments, reglas etc. ein carschidas duront in liung svilup tenor situaziuns e basegns particulars. En in ulteriur mument ei lur context teologic dell'allianza e lur funcziun en veta dell'allianza dil pievel cun Jahve daventaus in center cristallisont entuorn il qual la multiplicitad dellas leschas ei s'unida a «la» lescha. Detg autramein: Las leschas secristalliseschan entuorn ina idea, ni entuorn *ina* funcziun, quellas de far ord diversas sippas il pievel d'allianza cun *quei* Diu. Adina denton ei la lescha, ni ein las leschas *ragischadas en in uorden concret de veta quotidiana*. Ellas presupponan e schurmegian quei uorden,

profan e religius enina. Vesidas aschia eran las leschas ni la lescha buca in mied per scaffir il pievel de Diu ni il fundament de sia existenza e cardientscha. Il cuntrari: Quei pievel existeva e veva sia fuorma de viver sin fundament dell'allianza, e la lescha fuvà expressiun e schurmetg de quella veta enina. Malgrad sia impurtonza astgan ins dir ch'ella vevi in post secundar.

En scadin cass haveva ella buca quella posiziun absolutamein e fatalmein centrala ch'ella ha survegniù suenter igl exil (6avel tschenaner). Il temps suenter igl exil ha purtau la restructuraziun digl uorden public e cun quel la reorganisaziun della cuminonza entras Esra (entuorn 400). Tut quei ei denton succediù sin fundament della lescha che era ussa fixada definitivamein. La nova situaziun historica ha buca purtau novas leschas ni creau in niev dretg. La relaziun uorden public – lescha era ussa midada en siu cuntrari: La lescha ha la prioritad. Ella daventa ina grondezia assoluta, ella camonda senza risguard sin situaziuns, temps ni historia, e senza ch'ils basegns ord ils quals ella ei naschida e carschida fussien aunc reals. Sias perscripziuns ein buca pli pretensiuns che la cuminonza civila e religiusa anfla indispensablas per sia atgna veta. Ellas sepresentan ussa ella veta concreta en cumpleina autonomia, jastras als interess e basegns ual actuals. Ei dat buc in auter motiv pli per lur adempliment *che lur autoritad formala sezza*. Secapescha vala quei per las reglamentaziuns «pintgas» e casuisticas che fagevan denton ora la gronda massa dil dretg en Israel e determinavan en moda la pli concreta ed incisiva la veta de mintga di. Enstagl de survir al pievel per capir sia historia e la veglia de Jahve, per segirar siu uorden social ed anflar sia via egl embrugl dellas divinitads pagaunas, daventa la LESCHA quella entitad scretta en maiusclas, alla quala il pievel sogn ha de survir. Ord ina survienta dat ei ina patruna. Generalmein vegn quella nova situaziun caracterisada cul predicat «nomissem», in'expressiun che stat damaneivel de «legalissem». Secapescha che la jastradad formala ed il character purmein autoritari della lescha pertucca sco detg buca tut las singulas ordinaziuns, reglas ni camonds, ni silmeins buca tuttas tuttina. Il camond: «Ti dueis buca mazzar» resta adina damaneivel dils interess vitals e corrispunda adina a basegns elementars d'ina cuminonza. Il problem schai denton ual cheu: L'emancipaziun dellas leschas (el plural) da lur context historic fa ch'ellas daveantan *tuttas formalmein tuttina impurtontas* aschia ch'igl ei teologicamein buca pusseivel pli de distinguer e dar la preferenza qualitativa a certas ordinaziuns: Ord leschas (plural) nescha la Lescha (singular), dapertut sesezza culla *medema* peisa. Sper il camond vital «Ti dueis buca mazzar» passa p.ex. l'ordinaziun ch'ins astgi buca encurir spigias il sabat

(Mt 12,2) formalmein sil medem palancau. *La lescha, ina fetg buna survienta, ei ina schliata patruna, cunzun ella religiun. Ella resca d'educar glied scrupulosa, perquei che tut ei tuttina impurtont.* Quel che vul ademplier tut, perquei ch'el crei che tut seigi tuttina impurtont, survesa savens il principal. *Paradoxalmein ei il carstgaun de morala scrupulosa savens fetg superficials en caussas grevas.* Igl ei buca de smarvegliar ch'il camond principal croda en ina tala situaziun tgunsch en emblidonza, damai che tut ei «principal». Igl ei consequentamein era buca de far curvien che Jesus vegn dumandaus tgeinin che seigi il pli ault condament e ch'el dat ad in sabi dellas Scartiras che commentescha sia risposta en moda savieivla schend che carezia vali depli che sacrificis, il rar laud e l'empermischun: «Ti eis buca lunsch dil Reginavel de Diu» (cfr. Mt 12, 28–34). Evidentamein deva ei buca biars, è denter ils sacerdots e sabis buc, che savevan aunc *praticamein* tgeinin ch'igl emprem e pli ault condament seigi.

Il passadi al *nomissem* succeda sco detg suenter igl exil. (Ei fuss denton buca gest de dir ch'il problem della lescha e la multiplicitad de sias ordinaziuns seigi buca vegnius sentius avon. La lutga dils profets encunter il ritualissem e formalissem ei mo memia pauc enconuschenta, e cheu savein nus deplorablamein buca far dapli che silmeins indicar ella.) Quei ei il temps dil schinumnu *giudaisssem* (ils davos tschentaners avon Cristus). Co vegnevan novas situaziuns e novs problems lu tschaffai cun ina tala concepziun della lescha? Zuar era la lescha dil Pentateuh considerata per cumpleta e nuntuccabla. Da l'auter maun fuvà ella savens memia generala per reger situaziuns concretas. Ord la lescha avon maun stueva pia igl entruidament concret vegnir eruius. Quei era caussa dils «perderts della Scartira» che stuevan interpretar ed explicar la lescha per nundumbreivels singuls cass. Casuistica numnan ins quei. In plaid ch'ha buc in emperneivel tun per tgi ch'enconuscha la caussa. La casuistica sepperdeva e sepiarda ella *lettera della lescha*, emblida savens il spért de quella e fa ord morala e religiun magari mo in adempliment exteriur e mecanic d'in camond, senza senn e senza cor. Quellas interpretaziuns ed explicaziuns fagevan ò la tradiziun e vegnevan cul temps sezzas unidas alla lescha da Mose e gudevan la *medema, sche buca pli aulta dignitad che quella*. La conseguenza ei clara: Leschas e reglas semultiplicavan egl infinit ed il prighel de sepiarder en quei uaul e sefitgar sin piculezzas daventava pli gronds che mai. Ins sa era capir che quellas daventavan in buordi buca surportabels pli. Dall'autra vart vegn quei svilup accompignaus dalla *speculaziun teologica sur della lescha e sia muntada sco tala* (senza risguard de quei ch'ella

cumandava ni scumandava concretamein). *La lescha sco atgna grondezia survegn sia atgna teologia*: Tenor perschuasium dils rabbins ei la lescha revelada al Sinai vegnida scaffida avon il mund (q.v.d.: la perdita dil context historic, in disavantatg per la lescha, survegn sia atgna legitimaziun teologica!). Ella, la lescha, ei ina grondezia preexistenta, identificada cun la sabientscha eterna de Diu e considerata sco regal de Diu a siu pievel. Il liung psalm 119 reflectescha l'admiraziun dil fideivel per il dun divin della lescha. «Beai quels che caminan senza macia suandond la lescha de Jahve . . . Muossa a mi tia lescha . . . tes tschentaments ein miu desideri . . . tes camonds vi jeu meditar . . .» Aschia va quei bi psalm meditativ vinavon suandond en adina novas variaziuns il medem fil. Mo entras la lescha (e buc enten vesser la historia ed ils basegns della veta) enconuscha il carstgaun la veglia de Diu e sa daventar salv. La lescha ei la preschientscha de Diu senza denter ils fideivels. La vart meditativa e sapienziala de quella perschuasium ei exemplificada sin moda tucconta e commuentonta buca mo els psalms (p.ex. il psalm 119 citaus sisura), mobein era en scartiras pli novas, p.ex. els «Raquens dils Chassidim» da M. Buber. La vart obsessiva ed opprimenta de quella preschientscha vegn veseivla en auters screts giudaics, p.ex. el «Scho-scha» da Singer.

Il prighel che la teologisaziun della lescha porta ei evidents e pliras gadas havein nus giu caschun de menziunar el: Sche la lescha ei divina, lu sa ella buca vegnir tuccada, a quella sto il carstgaun survir ed unfir. *E survend alla lescha survecha el buca senz'auter a Diu ni als concarstgauns: Quei ei l'enconuschientscha centrala dils evangelis. Survend alla lescha stat il carstgaun religios buca lunsch naven dall'idolatria, exact il cuntrari de quei che la lescha de Mose intendeva en siu origin*. La critica della lescha en quei risguard aveva perquei buc in auter intent che quel de stabilir la lescha en siu spért original. «Buca tertgei ch'jeu seigi vegnius per sligiar si la lescha ni ils profets» (Mt 5,17). Era sogn Paul fuva, malgrad sia vehementa e radicala critica della funcziun religiosa della lescha, perschuadius de dar cheutras alla lescha *siu ver senn*: «Sligein nus si la muntada della lescha entras la cardientscha? Na! Nus dein alla lescha sia muntada.» (Rom 3,31).

Nus lein finir quei artechel cun sogn Paul. Sia posiziun viers la lescha ei stada aschi radicala e decisiva per la capientscha della cardientscha ch'ins sa buca scriver sur della lescha el Pentateuh senza seconfruntar cun Paul. Era cheu stuein nus esser cuorts. Nus desistin da scadina analisa e resumein in per resultats sinteticamein.

Savens tratgan ins che la critica de sogn Paul pertuchi mo leschas

exteriuras, ritualas. Sco sche sogn Paul havess renvieu *ina part* dellas leschas e salvau in'otra part. Sia critica schai sin in auter plaun. Il carstgaun religius che survescha alla lescha ei per el il carstgaun auto-sufficient che siemia infantilmein ded esser tutpussents. La religiusadad della lescha sbucca dalla cardientscha en sesez, buca dalla cardientscha en Diu. Il carstgaun religius de quei tip semetta sil pedestal de sias bunas ovras e se presenta aschia a Diu per retscheiver dad el la «beinmeritada pagaglia». Mo quei carstgaun ei en verdad buca religius, mobein odolatricks. La critica de sogn Paul encunter la lescha ei perquei meins ina critica directa della lescha sezza, che *dil carstgaun legalistic* che crei de salvar sesez cun suandar la lescha exact e bein e che vesa consequentamein ella lescha in mied de salvament. Buca il cuntegn della lescha vegn criticaus, *mobein sia funcziun soteriologica*, l'instrumentalisaziun ch'il carstgaun religius ed autosufficient fa ded ella. En quella funcziun croda denton l'entira lescha sut sia critica, era ils diesch condaments. Pertgei era cun observar ils diesch condaments ha il carstgaun *negins dretgs avon Diu*. Il salvament vegn neu da quella giustia che Dieus regala al carstgaun, e buca neu da quella ch'el crei de saver aquistar observond la lescha.